

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Визначено суть категорій «науково-технічна діяльність», «комерціалізація результатів науково-технічної діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій», «механізм комерціалізації наукових розробок». Проаналізовано нормативно-правові передумови комерціалізації результатів науково-технічної діяльності вищих навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Обґрунтовано потребу створення та основні напрями функціонування спеціалізованого підрозділу, який би забезпечував реалізацію наукових винаходів у ринковому середовищі.

Ключові слова: комерціалізація, інновація, інтелектуальна власність, науково-технічна діяльність, освоєння досягнень науки.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових відносинах головним фактором виробництва та забезпечення конкурентоздатності установ, організацій та підприємств, різних форм власності є інформація та знання. Наука є важливим ресурсом національної безпеки, фактором впливу на організаційний, управлінський, технічний і технологічний рівень розвитку всіх сфер діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій та системи цивільного захисту у цілому [16]. Недостатнє фінансування наукових досліджень, обмежені обсяги їх впровадження у господарський обіг не сприяють зростанню економіки, поліпшенню якості життя населення, забезпечення його здоров'я та безпеки. Разом з тим, в умовах жорсткої конкурентної боротьби на світових ринках технологій недостатньо лише створити інновацію. Важливим та актуальним постає завдання пристосування до сучасних ринкових умов, шляхом комерціалізації досягнутих науково-технічних результатів.

Аналіз останніх досліджень. Процес комерціалізації результатів наукових досліджень знаходиться в полі зору багатьох вітчизняних вчених. Зокрема, особливості процесу комерціалізації інновацій у сучасних умовах аналізували Андрощук Г.О., який дослідив об'єкти інтелектуальної власності, створеної за рахунок або із залученням бюджетних коштів у європейських країнах [15], Білопольський М.Г., Загородній А.Г., Цибульов П.Н., Цибульська М.О. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити роботи Б. Лундвалла, Г. Менша, Б. Санто, Р. Хафмаєра, Й. Шумпетера та інших. Однак питанню комерціалізації результатів науково-технічної діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій приділено недостатньо уваги, що не сприяє розвитку наукової діяльності. Саме тому тема нашого дослідження є актуальною та потребує додаткового розгляду.

Метою статті є дослідження теоретичних засад та аналіз організаційно-правового механізму комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, визначення умов формування такого механізму в вищих навчальних закладах та наукових підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перетворення науково-технічного потенціалу на вагомий фактор економічного зростання потребує формування ефективного організаційно-правового механізму комерціалізації науково-технічних розробок, впровадження якого вимагає детального аналізу та врахування політичного, економічного, соціального і юридичного чинників. Теоретичні засади його вирішення стають також одним із головних завдань організації наукової та науково-технічної діяльності у науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах ДСНС України.

Умови реалізації результатів наукових праць і розробок в Україні визначено низкою нормативно-правових актів, а саме: Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, закони України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, учасницею яких є Україна. Стосовно науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів ДСНС України, діяльність яких також регулюється Кодексом цивільного захисту України та Положенням про Державну службу України з питань надзвичайних ситуацій.

Проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень у сфері діяльності ДСНС України формуються за такими напрямками:

- захист населення і територій від надзвичайних ситуацій;
- пожежна та техногенна безпека;
- проведення аварійно-рятувальних робіт та пожежогасіння;
- проведення авіаційного пошуку і рятування, застосування та розвиток авіації;
- подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та поводження з радіоактивними відходами;
- гідрометеорологічна діяльність;
- державний гірничий нагляд;
- державне регулювання у сфері безпечного поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення;
- промислова безпека;
- охорона праці;
- профілактика травматизму не виробничого характеру.

Результатами наукової і науково-технічної діяльності є наукова продукція: звіти про виконання науково-дослідних робіт, акти випробування зразків засобів цивільного захисту, ескізи та технічні проекти, конструкторсько-технологічну документацію, теоретичні праці, монографії, дисертації, підручники, посібники, статутні документи, державні і відомчі стандарти, класифікатори та кодифікатори, матеріали наукових конференцій, семінарів, нарад, наукові статті та доповіді, результати інших робіт, пов'язаних з одержанням нових наукових та науково-прикладних результатів та впровадженням їх у практику ДСНС України.

Світова практика переконливо підтверджує, що найбільш ефективним способом просування результатів НДДКР у практику є взаємовигідна комерційна взаємодія всіх учасників перетворення наукового результату в ринковий товар. Такий спосіб одержав назву - "комерціалізація результатів наукових досліджень і розробок". У ньому всі учасники інноваційного процесу – вчені й розробники, виробники й інвестори – економічно зацікавлені, тобто мають високу мотивацію щодо швидкого досягнення комерційного успіху від використання інновацій[17].

Проаналізовані нами підходи до визначення «комерціалізації результатів наукової діяльності» показали, що не існує єдиного підходу й універсальної моделі перетворення результатів науково-технічної діяльності на товар та подальшу його ефективну реалізацію. Однак недостатньо досліджено наукові та практичні аспекти комерціалізації результатів науково-технічної діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

На нашу думку, комерціалізація результатів наукових досліджень ДСНС України – це повернення витрат на створення результатів наукових досліджень, отримання додаткових надходжень до спеціального фонду кошторису з метою прискорення впровадження позитивних результатів науки в практику, створення сприятливих фінансово-економічних умов роз-

витку ДСНС України та його структур. Процес комерціалізації результатів наукових досліджень повинен будуватись на умовах дотримання нормативно-правових документів, що регулюють цю сферу господарських відносин на взаємній зацікавленості всіх учасників.

Перший заступник Міністра освіти і науки, молоді та спорту України Суліма Є.М. на Міжнародній науковій конференції «Високі технології в наукових дослідженнях університетів: нанотехнології та наноматеріали, інформаційні технології, енергоефективність, технології високих напруг» у своїй доповіді зазначив, що активізовано роботу вищих навчальних закладів та наукових установ у напрямку комерціалізації наукових досліджень. Так, якщо у 2009 році частка коштів спецфонду у загальному обсязі фінансування становила 30%, то у 2011 році частка збільшилася і становить 42 % , а у 2012 році за перше півріччя частка вже становить 70 % від запланованого обсягу надходжень[18].

Проблема реалізації наукових розробок, що здійснюються вищими навчальними закладами, пов'язана з певною відірваністю такої інноваційної діяльності від практики в порівнянні з галузевими науково-дослідними установами. У той же час світовий досвід показує, що саме навколо університетських комплексів створюються спеціалізовані підрозділи або посередницькі структури, які й визначають подальший хід технологічного та інноваційного розвитку економіки.

Здійснений нами аналіз дозволив виокремити такі бар'єри на шляху комерціалізації науково-технічних результатів:

- суперечлива нормативно-правова база, що регламентує діяльність у сфері інновацій і трансферу технологій;
- відсутні критеріїв оцінки ринкової вартості науково-технічної продукції;
- недосконалий механізм із залучення й використання результатів науково-технічної діяльності в господарський обіг;
- низька мотивація суб'єктів господарювання до інвестування в наукові дослідження;
- відсутність висококваліфікованих фахівців із питань комерціалізації наукових розробок;

Цибульов П.М. запропонував стратегічну модель розвитку українських наукових інститутів, зміст якої полягає у диверсифікації фінансових джерел та у збільшенні їх обсягу за рахунок позабюджетного фінансування, а саме: платежі за виконані на замовлення результати наукових досліджень (далі РНД), у тому числі надходження від міжнародних грантів; платежі за ліцензійними договорами або договорами відчуження прав на передання (поступку) майнових прав інтелектуальної власності на РНД, що створені за власний кошт; платежі роялті за користування майновими правами інтелектуальної власності на РНД, що створені за власний кошт і передані в користування на основі ліцензійного договору зі створеною за участю інституту spin-off-компанією[16].

Для забезпечення сучасних методів управління та сприяння розвитку системи комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у складі кожної наукової установи, особливо у навчальних закладах, доцільно створити власний підрозділ комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, який би підпорядковувався ректору або проректору по науковій роботі. Діяльність такого підрозділу поєднала б в єдину систему освітню, наукову та науково-технічну діяльність вищого навчального закладу. Для ефективного функціонування та вирішення покладених на нього завдань підрозділ повинен виконувати такі функції (рис.1):

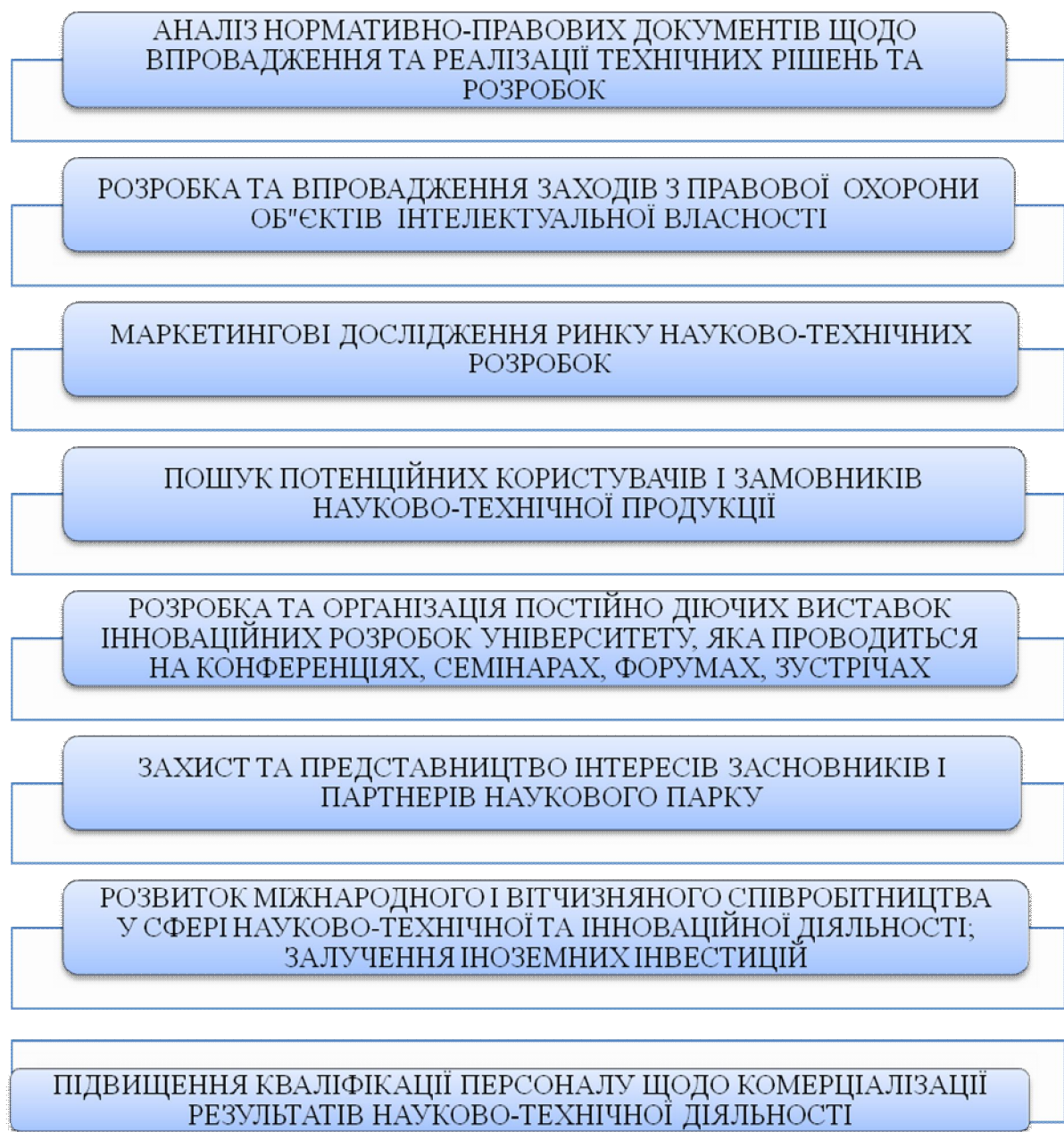

Рис. 1. Функції, які покладаються на підрозділи комерціалізації результатів науково-технічної діяльності.

Слід зазначити, що Проектом положенням про організацію наукової і науково-технічної діяльності у ДСНС України[13] передбачено створення координуючого підрозділу, який відповідав би за організацію і здійснення наукової та науково-технічної діяльності в системі ДСНС України. У перелік його завдань входить підготовка пропозицій із формування основних (пріоритетних) напрямів проведення наукової та науково-технічної діяльності ДСНС України; розробка Галузевого тематичного плану прикладних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; організація планування, координація і контроль за здійсненням наукової та науково-технічної діяльності ДСНС України та інші завдання. Проте не передбачено напрями роботи щодо трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, які спрямовані на комерціалізацію результатів науково-технічної діяльності.

Важливо за таких обставин розробити сучасну інфраструктуру на базі координуючого підрозділу, який відповідав би за організацію і здійснення наукової та науково-технічної діяльності в системі ДСНС України та уникнути створення таких структурних підрозділів шляхом механічного об'єднання існуючих відділів, які потім формально виконують свої функції.

На сьогоднішній день у науково-технічній діяльності підрозділів ДСНС України відсутня спрямованість наукових досліджень до тенденцій світових передумов розвитку технологій, немає бар'єрів на шляху комерціалізації результатів наукової діяльності. Безумовно, від стану вирішення проблеми комерціалізації інтелектуальної власності в ДСНС України залежить рівень національної безпеки, а саме таких її складових, як інноваційна безпека та безпека життєдіяльності людини та держави в цілому. Міцність фундаменту інноваційної моделі розвитку країни, її модернізації сприятиме активному використанню інтелектуального потенціалу держави.

Література:

1. **Господарський** кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003 — 2003. — № 18.
2. **Цивільний** кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 — 2003, № 40.
3. **Кодекс** Цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI // Голос України від 20.11.2012. — № 220.
4. **Закон України** «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V // Відомості Верховної Ради України від 10.11.2006, № 45.
5. **Закон України** «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 № 1775-III // Відомості Верховної Ради України від 08.09.2000 — 2000, № 36.
6. **Закон України** «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994 — 1994, № 7.
7. **Закон України** «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України від 15.02.1994 — 1994, № 7.
8. **Закон України** «Про інноваційну діяльність» від 25.03.2005 // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 17, № 18-19. — Ст. 267.
9. **Закон України** «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 № 1977-XII // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 5-6, № 7, 8. — Ст. 78. І.
10. **Указ** Президента України від 16.01.13 №20/2013 «Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій».
11. **Наказ** Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 №18 «Про затвердження Методичних рекомендацій з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності».
12. **Наказ** від 2 серпня 2012 року № 1081 Про затвердження Концепції наукового забезпечення діяльності МНС України та Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у МНС України.
13. **Проект** «Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності у ДСНС України».
14. **Ковтуненко К.**, Ковалік О. Комерціалізація результатів наукової діяльності / К. Ковтуненко К., О. Ковалік//Економічний аналіз. 2011 рік. Випуск 9. Частина 2.— С.237-239.
15. **Андрощук А.** «Патентна політика зарубіжних університетів» / А. Андрощук // Інтелектуальна власність. 2010 №6. С.31—40.
16. **Цибульов П.М.** «Про комерціалізацію результатів досліджень науковими інститутами України»/П.М.Цибульов// Наука та інновації. 2011. Т. 7. № 2. С. 45—53.
17. **Електронний ресурс:** http://www.uinteі.kіev.ua/viewpage.php?page_id=387.

18. Електронний ресурс: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/47/6580/ВиступПершогозаступникаМіністраосвітиінауки,молодітаспортуУкраїниСулімиЄ.М.наМіжнароднійнауковійконференції«Високітехнологіївнауковихдослідженняхуніверситетів:нанотехнологіїтананоматеріали,інформаційнітехнології,енергоефективність,технологіївисокихнапруг»> 19-20 жовтня 2012 року, м. Харків.

А.В. Самило, О.В. Повстин, М.Я. Купчак

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ
РЕЗУЛЬТАТОВ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ ПО ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМ СИТУАЦИЯМ**

Определена суть категорий «научно-техническая деятельность», «коммерциализация результатов научно-технической деятельности Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям», «механизм коммерциализации научных разработок». Проанализированы нормативно-правовые предпосылки коммерциализации результатов научно-технической деятельности высших учебных заведений Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям. Обоснована необходимость создания и основные направления функционирования специализированного подразделения, который бы обеспечивал реализацию научных изобретений в рыночной среде.

Ключевые слова: коммерциализация, инновация, интеллектуальная собственность, научно-техническая деятельность, освоение достижений науки.

A.V. Samilo, O.V. Povstyn, M.Ya. Kupchak

**THEORETICAL FOUNDATIONS FOR COMMERCIALIZATION OF RESEARCH AND
TECHNOLOGY RESULTS OF STATE SERVICE OF UKRAINE FOR EMERGENCY
SITUATIONS**

The core categories of "scientific and technical activities", "commercialization of results of research and technological activities of the State Service of Ukraine for Emergency Situations", "mechanism of commercialization of scientific developments" were defined. The legal prerequisites of commercialization of research and technology results of universities of the State Service of Ukraine for Emergency Situations were analysed. The need for the establishment and functioning of the main areas of specialized units, which would ensure the implementation of scientific inventions in the market environment was analyzed.

Ke words: commercialization, innovation, intellectual property, scientific and technical activities, realization of scientific achievements.

